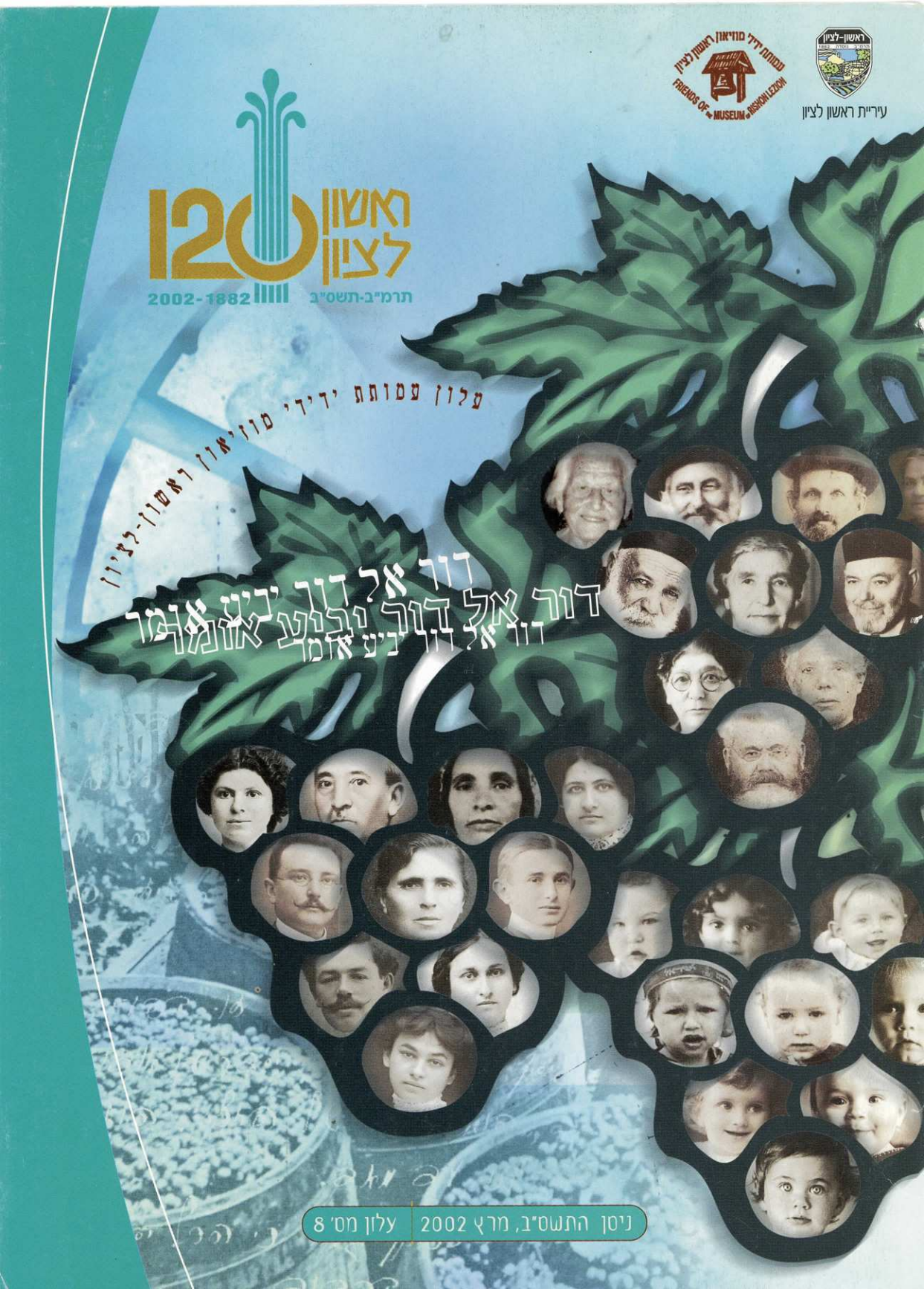
עיריית ראשון לציון

עמותת ידיד מוזיאון ראשון לציון
FRIENDS OF MUSEUM RISHON LEZION

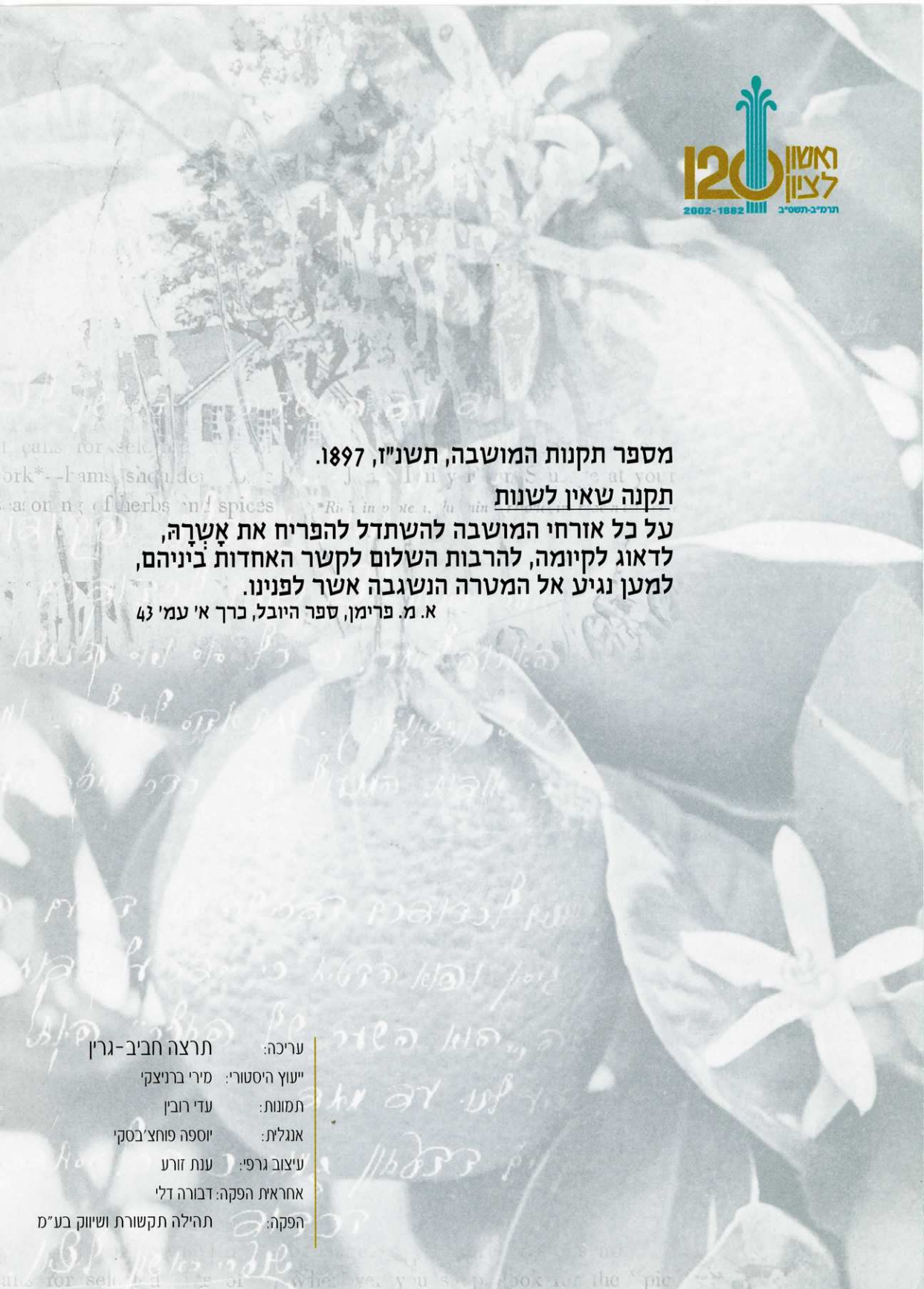
ראשון לציון 120
2002-1882
תרמ"ב-תשס"ב

עלון עמותת ידידי מוזיאון ראשון-לציון

דור אל דור יבוא שמך

ניסן התשס"ב, מרץ 2002 | עלון מס' 8

מספר תקנות המושבה, תשנ"ז, 1897.

תקנה שאין לשנות

על כל אזרחי המושבה להשתדל להפריח את אָשְרָהּ,
לדאוג לקיומה, להרבות השלום לקשר האחדות בֵּיניהם,
למען נגיע אל המטרה הנשגבה אשר לפנינו.

א. מ. פרימן, ספר היובל, כרך א' עמ' 43

עריכה: תרצה חביב-גרין

ייעוץ היסטורי: מירי ברניצקי

תמונות: עדי רובין

אנגלית: יוספה פוחצ'בסקי

עיצוב גרפי: ענת זורע

אחראית הפקה: דבורה דלי

הפקה: תהילה תקשורת ושיווק בע"מ

דבר יושב ראש עמותת הידידים

בשנת 1982 נחנך במבנה "בית הרפואות", שנוסד בשנת 1888, המוזיאון העירוני. מטרתו: לרכז מסמכים ולהציג מוצגים שיסייעו לנו לספר את סיפורה של המושבה הראשונה, שהוקמה על ידי עולים בני העלייה הראשונה, ולהנחיל את מורשת הראשונים וממשיכי דרכם לדורות הבאים.

בשנים האחרונות חלה התפתחות גדולה במוזיאון. נבנה וצויד "בית האכרים הראשונים" על שם אבשלום לשם ז"ל, בית שמהווה את המרכז החינוכי של המוזיאון. תלמידי בתי-הספר והקבוצות המבקרות במוזיאון נעזרים בבית זה ללימוד ההיסטוריה של המושבה ותרומתם של הראשונים ליישוב היהודי בארץ-ישראל.
במבנה שתי כיתות לימוד, אולם הרצאות ותצוגה ומוקרן בו הסרטון ההיסטורי "ראשוני הראשונים".
בית המייסד אליעזר אלחנן שליט שופץ והוקמה בו תצוגה מרשימה של הבגדים, הלבוש והאביזרים שבהם התלבשו אנשי המושבה ב-40 השנים הראשונות לקיומה. כמו כן, הונצחו בו 17 המייסדים והמקום מושך קבוצות רבות של מבקרים.
השנה תסתיים בנייתה של המבואה החדשה שתהווה את הכניסה הראשית לקריית המוזיאון.
הקרן על שם סר ארתור גילברט תרמה למוזיאון סך 50,000 $ לקידום ופיתוח פרויקט "אלבום המשפחות". סר ארתור גילברט הוא בנם של אליעזר ובלה ברנשטיין שהקימו את "וילה ברנשטיין" וחיו בה בשנות השלושים והארבעים למאה ה-20.

בסיום ברצוני להודות לידידינו התורמים למוזיאון ולמבקרים הרבים.
אנו קוראים לכם, בני ראשון-לציון, להצטרף לעמותת הידידים ולסייע בידינו לתרום להמשך פיתוחה של קריית המוזיאון. **יישר כוח ותבואו על הברכה.**

בברכה חמה,
שמואל איל, יו"ר העמותה

הנהלת עמותת ידידי המוזיאון

ניצן מאיר, ראש העירייה, נשיא העמותה
אלוף (מיל.) איל שמואל, יו"ר העמותה
תא"ל (מיל.) אבירם מנחם
ברנר יצחק
עו"ד גיבשטיין חנניה
כנען ישראל
עו"ד לאונר נעם
לידור גדי, מנכ"ל העירייה

אלוף (מיל.) מימון דוד
פורת אורי
קרתי זהר
שובלי יוסף
שצקי שמואל
. . . . . .
טפר שלמה, רואה חשבון
פוחצ'בסקי אליסף, יו"ר ועדת ביקורת

ידידי מוזיאון ראשון-לציון

אביוב משה ומנשה

אביוב פנחס ושלמה

אבירם מנחם (מן) וגעימה

אברמוביץ בתיה

אולפינר דליה ושמואל

איזנברג רוני ואמנון

ארד דיצה ועו"ד שלמון יורם

בולקינד יגאל ומאיר

E.R. BLOCK

ברניצקי קוני ודני

ברקן מירה ומוטי

עו"ד גיבשטיין חנניה ובלה

גינדי משה ויגאל

גינדי יעקב

גיסין דוד, אסתר וקובי

גלבוע ניצה ועידן, סבי וחוני

גרצברג לוי וליאורה

הלל אביבה ודן

הלל רחל ומשה

זהבי נורית

זיגר אסתר וילדיה

זליג ברכה ושמשון

זלינגר ברכה ונחום

טומשין שרי ושמוליק

טפר שלמה עמליה ורוני

יצחקי יונה ויעקב

יצחקי מירה ומנחם

JUDITH KATZLER

כמוס אחים ואחיות

לוין אביב

עו"ד מאירוביץ אורי

מוסאל רות ויעקב

משפחת מימון

מילמן מאירה ושמואל

סולימן, בני ובנות שלמה ומרים

סקסטין לינדה ולאונרד

סרוגו ראובן ובניו

עופר רותי ויולי

עופר אביבה וסמי

פוחצ'בסקי מאיר ויוספה

פרשקובסקי דליה ואריה

קופר פאני ואפרים

קרתי זהר ודוד

רגוניס חיים והאחיות לבית רגוניס

רובינשטיין אירמה - "אחוזת ראשונים"

שליט חנה ואלי

שלינגבוים צפורה ומשה

שלגי דוד, משה ויוסף

שפי דוד

שקולניק נעמן , האחים והאחות

אגודה חקלאית - הוועד החקלאי

בנק אוצר החייל

בנק הפועלים בע"מ

בנק לאומי לישראל

הבנק הבינלאומי הראשון

חברת הכשרת הישוב בישראל בע"מ

"נשר" - מפעלי מלט ישראליים בע"מ

"עד מאה ועשרים" - מרכז מגורים לאוכלוסיה בוגרת בראשון-לציון

קופה חקלאית ראשון-לציון אגודה הדדית לאשראי וחסכון בע"מ

קרן קרול ולאה רייזפלד

זר פרחים וצרור ברכות

מנישה עמותת ידידי המוזיאון בראשון-לציון

ל"ק"ד המוזיאון Sir Arthur Gilbert (dec.)

לידיד המוזיאון אליהו הונג'

ליוספה פוחצ'בסקי

ל"ק"רים: שמשון זילג, ראול סרוגו, עמיעז סנים

לעמיתי וי"קי המוזיאון

לחברי הנהלת העמותה

למתנדבות המוזיאון: שמעונה ווטרמן, נאוה תמרי

למתנדבות ולמתנדבים שפועלים להצלחת האירוע השנתי
לצוות המוזיאון אשר מסייע לארגון
האירוע השנתי ולהצלחתו - לכולם תודתנו מקרב לב

תודה מיוחדת לכל תורמי התצלומים, המסמכים והפריטים המעניינים
אשר מעשירים את אוספי המוזיאון ואת תצוגותיו

האירוע השנתי של עמותת ידידי המוזיאון/התקיים ביום 18.3.01

האירוע התקיים במעמד ראש העירייה ונשיא העמותה מר מאיר ניצן ונערך בהיכל התרבות העירוני.
מר ניצן ציין את היערכות העיר, בשיתוף עם המוזיאון ההיסטורי, לחגיגות שיציינו 120 שנה לעלייה הראשונה ולהיווסדה של ראשון-לציון.
במעמד זה הוענקו תעודות "יקיר המוזיאון" ליקירים החדשים שהצטרפו בשנה החולפת למשפחת ידידי המוזיאון והם: האגודה החקלאית בראשון-לציון; נורית זהבי ודוד שפי וב"ב שהנציחו את הוריהם הלה וראובן שפילקה.
יקירים נוספים, שהצטרפו לאחרונה, יקבלו את תעודת "יקיר המוזיאון" באירוע שיתקיים בחודש מרץ 2002 והם: משפחת שלגי; ילדי צילה וישראל גלובצ'יק; בתיה אברמוביץ ובנותיה; דוד, אסתר וקובי גיסין.
פרק התכנית האמנותית החל בהקרנת הסרט "ראשוני הראשונים" - סרט היסטורי שהופק על ידי עמותת הידידים עבור המוזיאון. לאחר מכן נערכה הופעת תאטרון המחול "אויסטר" - הופעה מיוחדת במינה, פרי עולמה הקסום של ענבל פינטו.
המופע "אויסטר" בנוי מרצף של תמונות סהרוריות ומבוצע על ידי רקדנים-שחקנים שיש בהם מן המגוחך והנשגב כאחד. התנועה מקורית, עיצוב התלבושות מדהים ומוסיף ממד גרוטסקי לדמויות. יש במופע שילוב של מחול מודרני, טכניקה של בלט קלאסי, אמנות רקדני חוצות, טכניקה תאטרלית ותפאורה ציורית מלאת השראה ודמיון. בסוף ההופעה נותר הקהל פעור פה והתגובות שנשמעו היו נפלאות.

גם השנה אנו מקווים לקצור הצלחה כבעבר, שהרי כל המאמץ וההכנסות הן קודש לקידום קריית המוזיאון ופיתוחה.

בברכת כה לחי,
ציפי שניידר

עוזי אברהמי מקבל תעודת "יקיר המוזיאון" בשם האגודה החקלאית

במוזיאון

מוזיאון ראשון-לציון, שהוכר לפי חוק המוזיאונים על ידי משרד התרבות, המדע והספורט, עלה השנה בדירוג המוזיאונים. הוא נכלל עתה בין שבעת המוזיאונים האזוריים והנו היחיד מבין המוזיאונים היישוביים שזכה בזאת. כתוצאה מכך, הוגדלה התמיכה הכספית הניתנת לו הן על ידי משרד התרבות, המדע והספורט והן על ידי משרד החינוך.
השנה הקמנו שתי ועדות המתבקשות בתקנות. האחת - ועדה מדעית בראשות ד"ר רן אהרונסון וד"ר דן גלעדי והשנייה - ועדת חינוך בראשות ד"ר יוסף לאנג וגב' נינה כהן.
שנת תשס"א, 2001, הייתה שנה קשה למדינה וכמות המבקרים במוזיאונים בארץ פחתה באופן ניכר. למרות זאת, חל במוזיאון שלנו גידול משמעותי של 20% במספר קבוצות התלמידים שביקרו אצלנו. הסיבות העיקריות לכך היו פתיחת תערוכות חדשות בבית שליט ופתיחת אירועי שנת המאה ועשרים לעלייה הראשונה ולייסוד ראשון-לציון.

עיצוב בולים על ידי תלמידים

במשך השנה התקיימו במוזיאון מספר תערוכות מתחלפות:
"סיפורי בולים" - תערוכה שהוצגה ב"קניון רוטשילד" בשיתוף השירות הבולאי ובהשתתפות בתי הספר בעיר. התלמידים עיצבו עבור התערוכה, בהדרכת השירות הבולאי, בולים חדשים. חלק מן התערוכה הוצג גם במוזיאון.

תערוכת **"שנות טובות"** שכללו פריטים מאוסף הארכיון.
תערוכת **"ראשונים במשטרה"** שהוצגה בשדרות הדקלים של גן המושבה.
תערוכת **"חפציבה"** - תערוכה נודדת שהפיק מוזיאון חדרה ואשר התארחה הפעם אצלנו.

"שנות טובות"

16.12.2001

תרופה

וזאת לתעודה כי

מוזיאון ראשון לציון

הוא עוסק בריא
לשנת 2001

ולכן מורשה להציג פריטים היסטוריים
לתערוכת
"תרופה -דברים שבריא לדעת"

ד"ר לואיזה פסטר
מס' רישיון 74663
ד"ר לואיזה פסטר

פרופ' יהושע פניקקוס

מעברות מוזיאון המדע ע"ש בלומפילד ירושלים

מוזיאון ראשון-לציון העביר השנה כ-150 פריטים לתערוכת "תרופה - דברים שבריא לדעת" שמתקיימת במוזיאון המדע בירושלים. אוצרת התערוכה, מיכל ברושי, בביקורה אצלנו, מצאה כאן את מרבית החפצים שהייתה זקוקה להם. הפריטים נלקחו מאוסף המוזיאון שנתרם על ידי משפחת קרלן ומעזבון ד"ר חנה גוטפרוינד-בדריאן. אנו קיבלנו בתמורה תעודת "עוסק בריא לשנת 2001".

במשך השנה החולפת התקיימה במוזיאון פעילות חינוכית ענפה שבה השתתפו, בנוסף לתלמידים, גם מורים וגננות, מורי דרך וקבוצות עולים חדשים וגמלאים. כל הפעילויות כללו גם הקרנת הסרטון "ראשוני הראשונים" שהופק על ידי עמותת הידידים.
מן הראוי לציין שהתחלנו השנה בפעילות נרחבת, שלא הייתה מקובלת עד כה, של הדרכה לילדי גני הילדים. פעילות זו זוכה להצלחה מרובה.

ראשון-לציון בת 120 שנה

המוזיאון מעורב בכל הפעילויות המתוכננות לקראת חגיגות שנת המאה ועשרים. במסגרת זו, החל המוזיאון להדריך קבוצות במערב העיר והמגמה היא להצביע על ההתפתחות מהמושבה לעיר, עד ימינו אלה. ההדרכה כוללת גם סיפורים על הכשרות הקיבוצים שהתקיימו במושבה לפני קום המדינה, על התפתחות התעשייה, הקמת השכונות החדשות, פיתוח חוף הים, השפד"ן ועוד.
לכבוד שנת המאה ועשרים יזכה המוזיאון להגדלת השטח שבחזיתו כך שתתקבל רגיבה הפונה אל כיכר המייסדים. הדבר יאפשר לקבוצות וליחידים לצפות בקריית המוזיאון כולה. גם בניית המבואה החדשה נמצאת בעיצומה.

יצחק ברנר

מרכז חינוך והפעלה

מרכז חינוך והפעלה הנו מרכז חינוכי אשר מאפשר למידה, התנסות חווייתית והתבוננות חוקרת במפגש עם עברה המרתק של ראשון-לציון ועם ראשית ההתיישבות המתחדשת בארץ ישראל.

מדריכי המרכז מכינים תכניות הפעלה מיוחדות עבור ילדי הגנים ותלמידי בתי הספר אשר מגיעים אלינו הן מרחבי העיר והן מחוצה לה.

השנה אנו מרחיבים את הפעילות ולצד הפעילות הענפה, המתרחשת מדי יום ביומו, שוקד צוות המדריכים על בניית מגוון תכניות חינוכיות בנושא **"120 שנה לראשון-לציון"**.

שנת המאה ועשרים מהווה נקודת ציון אשר מאפשרת לנו להתבונן בעירנו שהייתה לעוגן שורשי וערכי למעשה ההתיישבות בארץ ישראל: בראשון-לציון הונף לראשונה דגל הלאום והושר לראשונה ההמנון הלאומי. כאן למדו לראשונה "עברית בעברית" בבית-הספר העברי הראשון. כאן הוקמה לראשונה קרן קימת.

מטרת התכניות להנחיל לתלמידים את אהבת המולדת, את הנחישות להיאחז בקרקע, את המסירות ואת החזון שהתגשם - והמשכו עד עצם היום הזה.

התכניות משלבות שלושה צירים מרכזיים:

1. "ראשוניות" ו"חלוציות" - על תרומתה של ראשון-לציון לסמלי היסוד של היישוב ולמעשה ההתיישבות המתחדשת בארץ ישראל.
2. שימור מול פיתוח - השימור המהווה עדות למעשי הראשונים, לאידאולוגיות ולחלומות מול הצורך בפיתוח וקדמה.
3. ראשון-לציון העיר הרביעית בגודלה בארץ - מודל להתפתחות יישובית-אורבנית.

ט"ו בשבט במוזיאון - ילדים בדמותם של אנשי המושבה

חגיגת ט"ו בשבט במוזיאון

וכך נפעל בשנת המאה ועשרים:

* את פני התלמידים יקבלו שחקנים שיעלו את סיפור ראשיתה של ראשון-לציון במשחק ובצלילים וישחזרו את מעשי הראשונים: סיפור מציאת המים, ביקור הברון, שיעור בעברית. כן ייפגשו התלמידים עם דמויות היסטוריות על "שביל הראשונים" ועל הדרך מערבה אל השכונות החדשות.
* תלמידים יערכו משאל רחוב שיבדוק את ידיעת העוברים והשבים באשר לראשוניותה של ראשון-לציון. התלמידים ישמשו כשגרירי מידע ויספרו על עברה של ראשון-לציון.
* הסיורים על "שביל הראשונים" ילוו בחוברת מידע אשר תתאר את האתרים הראשונים ותנחה לקראת זיהוי השינויים שחלו בהם מאז ועד היום בתוך כדי הדגשת ערך השימור.
* "ממושבה לעיר" - סיורים למערב העיר שתפקידם לאפשר הכרת שלבי ההתפתחות היישובית-אורבנית. תחילת כל סיור במרכז המושבה ומטרתו - הכרת גרעין ההתיישבות וחלוקת הקרקעות. המשכו של הסיור אל מערב העיר בתוך כדי הדגשת ההתפתחות הייחודית של השכונות.
* "מגלים וחוקרים היסטוריה" - הכלים, החפצים והמסמכים הם העדויות שמתוכן מסיק ההיסטוריון לגבי האירועים וההתרחשויות בעבר. במהלך הפעילות יחקרו התלמידים את העדויות העוסקות במחשבות, דילמות, לבטים וציוני דרך - כל מה שחושף את ההוויה המרתקת של חיי התושבים.

אלו הן אחדות מתוך מגוון היחידות החינוכיות שעושות שימוש בחוויית היצירה, הגילוי והחקירה ואשר מאפשרות לנו לחזור לאחור במנהרת זמן בת 120 שנה.

טניה ארדן

עברית במנהרת הזמן:
וילה הריהי "בית עדנים"
(חצ מסמך 49)
מעילי גשם הם "בגדי מחסה ממטר"
("השקפה" שנה ח' גליון ה')

ראשון לציון בת 120 שנה

וההתחלה?

להלן קטע ממאמרו של אהרון מרדכי פרימן, ממייסדי המושבה, שנדפס בעיתון "האור", גיליון 36, ביום יט' אב שנה א' תתכ"ד [1893] בירושלם.

"בקרב ים של חול, מדבר שמם, כלב שוממה לבו עבותֵי הנה הם נוטים שוהלם, פה תשב עין הקורבו שוואמה ופיה לה עשרים מאות כשנים, והמה החליטו להקיפה לתחיה, להשיב אות נפשה, לשמרה, לעבדה, ומתה גם יחלפו עפמותיהם על ידי אות ומחרשה ובכוו חיים מדשים כשניהן ומיו המה אות השוממה יחדיו.

שובל קול רעם בשלשל, מקודת הרשות: "לבלתי תת מדרך כף רגל לפליטי רוסיה על חוף הושל". הנסוס, תלודים, שומור? הנשוב מהניח שוכן הרשושה ליסוד הישוב? והעתידי? – העתידי! בין כה ובין כה בספק הוכו! שך מכשולים? יהיה המכשול מפך מי שיהיה! השליכו שומים אות מנהס השכולות! תלודים שוו לפני שומיכו הנתונים בפרה! תקעו היתדות, הקימו הקרשים, מתחו היריעות, קשרו החבלים, יום קדוש הוכו לעמנו, ישובו כו החשובים למתים שול מיי שיבת הלשום, חיים של שיבת השוך, בקרב שובנו התוט יגבה הרשב הרות, התשוקה לתוגשה, לתקוושה, להקיפה לחיים, כי הכוס נפתח, שקלי הפרורות נשכבו, המספר נגושף, נקבל על יד, ושיו הקורבו בפולת נברי נכשולה לבניה, ושלובי לרוש מטילים כחם היום, ברבוש ההר השמם מיסדי רשושון-לציון ..."

א.מ. פרימן, ספר היובל, כרך ב', עמ' 237.

ובחצי יובל שנים (שנת תרס"ז, 1907)

ברכות רבות זרמו אל ראשון-לציון במלאות לה 25 שנים ומאמרים נלהבים נכתבו בעיתונים בארץ ובחו"ל. להלן מכתבו של אליהו האניג, מירושלים כפי שהובא על ידי א.מ. פרימן בספר היובל (כרך ב', עמ' 35)

"ברכה מציון, לחגי היובל של המושבה רשושון-לציון!

מתכבד החתום מטה שלכה להיות בימי יסוד המושבה - להגיש לכם מיסדי ויושבי המושבה היקרה רשושון-לציון ביום שאתחכם, ביום שאלשוו לכם חמש ועשרים שנה לקיום המושבה. שוני הגבר רשויתי שני ושפר בני המושבה ברשושית ימי התיסדותה ושם כל מה שעברו שליכם במשך החמש ועשרים השנה לבו נשלם מאוי. שתה שושבו כפי לשוכן רומה כי יברך שותכם ושות כל בני ביתכם בכל הברכות השאורות בתוה"ק, ושושר המושבה יגדל ויפרח כשושנה. ותלכו לשנים רבות, ותחליגה שיניכם ושיניגו בשוב ה' שבות צמו ויקבל נדחי צמו ישרשול בהר ציון סלה... המוקירכם ומכבדכם תמיד"

אליהו האניג

וכך מתאר א.מ. פרימן את חגיגות חצי היובל:

"צוד אן יום שותמול כבר מקשטה כל המושבה בדגלים וביחוד כל בתי הגדה מקשטים בהמון דגלים ובלרי פרחים וכפות תמרים, והיותר מקשטים המה בית-הכנסת ובית-הסם, מקומות שושר נועדו להסרכת החג."

בכל הרחובות לורקים מים כדי להרכיך את האבק ולקרר מעט את האויר, והורחים רבים בואים מכל עבר ופנה, ברגל, ברכב, בסוסים ובחמור, וביחוד היום מן הבוקר ושיל מרעש לרעש לרם הבואים מכל המושבות ומכל הערים אשר בשולי-ישרשל,

כעני כעשיר, בקטן ובשיול, מכל שיפיים נשמע קול שירים לשוואיים עבריים, וקבוצות תלמידים ותלמידות הבואים עם מוריהם ומלמיהם ברחוב, מן בתי הספר, ו"תלמודי תורה" אשר בסביבה של רשולי"ם, ומורשים רבים מן מוסדים שונים שיתיים, ציתיים, של שיקה, ולהשיונים אשר בשו"י ושם מחו"ל מופיעים בהמושבה בפנים שוהלים, ולה כשעונה ימים אשר המשיך התלמודי שוסק בקבלת תלמודים של ברכות מכל מקומות התבל לבוזך החג הנכבד הלשומי הלה, ושם בתי הידוור מביולים הרבה מכתבי-ברכה ומשלוחות אשר ימסרו בשיוק ליד מנהל החג שוהרן מרשבי פרימן.

בו ביום הופיע "ספר היובל" של המושבה אשר לה יקבל מבית הדפוס...

בשיוק כפי סדר היום שנקבע מקודם, כשעה שלש שוחר הפהרים, נשמע קול של שלש יריות, ובית הכנסת השיבל נפתח. בני המושבה שלבו את מקומם בבית הכנ"ס להמורחים, ונשות שם עשו כמלרת נשים.

תברי הועדה להחליק את הספר, אשר נשלו על כתפיהם סיומים של שבע הלשום החליקו את הספר בכל מקום כפי שהפרשראה הקבועה. הש"ץ התחיל תפלת מנחה בניגון של יו"ט ושוחר תפילת מנחה שלה על הסדר לבני שורן הקודש עטוף בטלית הרב ר' יוסף שורוטוף מורה שיק בשיה"ק יפו ודרש להנשוספים...

כשעה עשר כערב כלו הנשוחים, ובית הסם עם המלנון נפתח לקבל את המורחים ובני המכרים בנים ובנות לבושים בבשדי יו"ט שאדו עם לשרת את המורחים בכל מיני פירות, מעדנות ומשקאות ולסעוד את לב המורחים. ברחובות המושבה ניתנו לראות שורים שונים והעם שם ושלל, ובלה נשאר החג הרשמי השיבל הלשומי הלה, חג של הישוב החדש בשולי ישרשל".

פרימן, ספר היובל, כרך ב', עמ' 15 - 16; 27.

ובמלאות 40 שנה (שנת תרפ"ב, 1922)

הזמנה לחגיגת יובל הארבעים

תכנית החגיגה

א) I בשעה 4½ בדיוק מתאספים כל בני המושבה אל מקום החגיגה (ע"י בית הכנסת).
II תהלוכת תלמידי ביה"ס וסדורם לקבלת פני האורחים.
III קבלת הפנים הרשמית ע"י ב"כ המושבה.

ב) הטכס הרשמי:

I ההימנון האנגלי והתקוה ע"י התזמרת.
II נאום הפתיחה ע"י זקן מיסדי המושבה מר א. מ. פרימן.
III ברכות מש"ב ע"י החזן לפי הרשימה.
IV אזכרות ע"י החזן לפי רשימה.
V נאומים ע"י ה"ה מאירוביץ ולוכמן בשם המושבה.
VI נאום ה' לייבוביץ בשם הביל"ויים.
VII נאומים ע"י האורחים לפי רשימה.
VIII שליחת וקבלת מברקים וברכות.

ג) תהלוכה כללית של כל בני המושבה והאורחים בלוית התזמרת מביה"כ. דרך רחוב רוטשילד, שדרות הפרדס, רחוב היקב.-ודרך רחוב הרצל חזרה לבית הכנסת.

ד) מזנון וריקודים ע"י ביה"כ תחת כפת השמים. בשעת ההפסקות ואחרי הנאומים תנגן התזמרת.

החגיגה הרשמית תגמר בחצות.

ועדת החגיגה.

ובמלאות 50 שנה (שנת תרצ"ב, 1932)

דב וולחונסקי, מזכיר המושבה, סוקר את תולדותיה והתפתחותה עד לשנת היובל.

להלן מובאות אחדות:

"מספר בנייני-הדירה במושבה כ-350, מהם כ-80 ג'רמים ויתרם – בנייני אבן ולבנים. 40 בתים הם בני שתי קומות, השאר – בני קומה אחת. בכל הבנינים הותקנה הסקה מים מודרנית, וברבים מהם – גם מדרי-אמבטיה ובתי-כבוד סניטריים. להרבה דירות – מאור חשמלי".

"מספר התושבים מגיע ל-2700".

"משק החלב אינו מפותח ביותר. כס"ה נמצאים במושבה 280 פרות ועגלים, 110 סוסים ורפתות, 2800 עופות".

"שלושת הנהרים "ירדן יהודה" שרשנה מבור-ברכים תאיבי בין המושבה ותל-אביב... תנועת המשאות אינטנסיבית מאוד. מובילי משא שוחרים מקשרים תמיד את המושבה עם יפו-תל-אביב וכאו כן עם תחנות הרכבת רחובות ולוד ומביאים למושבה את כל הדרוש לה... נדין שלבמה מתושבי המושבה ישנם אוטומובילים פרטיים – לנוסעים ולמשא... התנועה הזרה הגבלת מקשרת את המושבה מבחינה כלכלית בתל-אביב, עד כדי היותן כמעט לתל-אביב אחת".

בחגיגת יובל החמישים

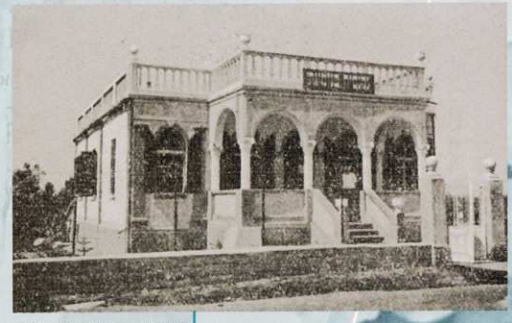
בניין הספרייה ע"ש צפורה וז.ד. ליבונטין, 1932

"בשנת 1931 הגיעו הכנסות המועצה (מאמים ישרים, עקיפים ומהתכרת רכוש צבורי) לסך 2.175 לגו"י. ההוצאות המועצה הגיעו לסך 2.140 לגו"י.

"ספריה על-שם ל.ד. ליבונטין: בשנת היובל לקיום המושבה הוחלה תנוכת הבנין המיוחד שהוקם בשבילה. 2220 ספרים בעברית ובלועזית (בעיקר ברוסית). קוראים תמידיים – 250".

"ג'ימנסיה "בנימינה", בית ספר תרבותי. מתקבלים תלמידים שגמרו את חוק לימודיהם בבית-הספר העממי או על פי בחינה. בשנת 1932 היו בג'ימנסיה 3 מחלקות, מספר התלמידים 42. כיון התלמידים באים מבני המושבות הסמוכות. מספר המורים – 9 (כולם תלקיים)"

ד. וולחונסקי, ראשון-לציון, הוצאת ועד יובל החמשים לראשון-לציון, עמ' י"ט-כ"ו.

ג'ימנסיה "בנימינה", 1932

מראה המושבה - מבט ממזרח, 1932

ובמלאות 60 שנה (שנת תש"ב, 1942)

מלחמת העולם השנייה בעיצומה ובראשון-לציון חוגגים הפעם בצניעות רבה. המועצה המקומית הוציאה לאור חוברת ובה תצלומים מן המושבה. כמו כן, החליטה המועצה להזמין סמל למושבה אשר יבליט את ראשיתה, התפתחותה ורב גוניותה, הוא סמלה של ראשון-לציון "מצאנו מים" אשר קיים מאז ועד עצם היום הזה.

רח' נוה ציון, 1932

"גן הרצל" - שכונת עולי גרמניה, 1932

גבעת בית הקברות, 1932

ובמלאות 100 שנה (שנת תשמ"ב, 1982)

באמפיתאטרון החדש שהוקם מול שכונת רמת-אליהו, נערך **"חזיון ראשונים"** - חיזיון מוסיקלי בהשתתפות תושבי המושבה. המופע עסק בשנותיה הראשונות של ראשון-לציון ובמרכזו - מרד האיכרים נגד פקידות הברון.

הזמנה לחגיגת מאה שנה

התפאורה של "חזיון ראשונים"

גלגולה של תרומה נדיבה וצירופי מקרים שונים ומשונים

ויהי היום... כך מתחיל סיפורנו.
ואכן, יום אחד הופיעו בארכיון המוזיאון בני הזוג **הוניג**, אורחים בלתי מוכרים מירושלים, ובקשה בפיהם: לקבל חומר כתוב על משפחת **ברנשטיין** שהגיעה לראשון-לציון בשנות העשרים של המאה הקודמת. החומר מיועד לידידם הטוב בארה"ב אשר ביקש זאת מידם, והיות שהם עומדים לטוס לשם, ולהיפגש עמו, ברצונם למלא את בקשתו.
בהמשכו של הביקור, ערכה להם **יוספה פוחצ'בסקי** סיור מודרך במוזיאון. בין השאר, סיפרה להם על שחזורו ושיקומו של בית המייסד שליט, שחזור שנעשה על פי זיכרונותיו של בנו, ד"ר משה שליט, שעזב בצעירותו לאוסטרליה, ואשר אותם פרסם בשנת 1953 בספר כתוב אנגלית. למשמע הדבר הזה, בני הזוג הוניג לא נשארו חייבים. "אנחנו", סיפרו, "חיינו באוסטרליה והכרנו אישית את ד"ר משה שליט וספרו יקר המציאות מצוי בידינו".

וזו רק ההתחלה.

בשיחה ידידותית שהתפתחה בין יוספה לבין הזוג הוניג התבררו פרטים מעניינים נוספים. ראשית לכול, הידיד בארה"ב שמתעניין במשפחת ברנשטיין הריהו בנם של אליעזר ובלה ברנשטיין אשר הקימו את מה שנקרא בפי בני המושבה "שכונת ברנשטיין". בנוסף לכך, הנו ידיד ישראל ותורם כספים בנדיבות לאוניברסיטה העברית בירושלים ולטכניון בחיפה.
יוספה, שזמן מה קודם לכן חזרה מביקור בלונדון (עיר הולדתה), קישרה אף היא בין הדברים: בביקורה שם הגיעה אל "סומרסט האוז" (Somerset House)- בניין מרשים מהמאה השמונה עשרה במרכז לונדון, לאורך נהר התמזה, שמוצגת בו תערוכה חדשה, מיוחדת במינה, ובה אוסף מרשים ביופיו של חפצי כסף וזהב. בכניסה לתערוכה סופר למבקרים שהאוסף נתרם זה לא מכבר על ידי תורם אמריקאי, יליד לונדון, שבתמורה לתרומתו קיבל תואר אבירות מהמלכה. שם האיש: **סר ארתור גילברט**.
"אולי", שאלה יוספה את אורחיה "אולי סר גילברט אינו אלא ארתור בן אליעזר ברנשטיין, התורם הנדבן שבו דובר קודם לכן"?
"כן", אמרו בני הזוג הוניג. "הוא בכבודו ובעצמו".
בזה הרגע נצנצה הברקה במוחה של יוספה: "אולי הוא יסכים לתרום גם לנו תרומה כלשהיא"? שאלה אותם.
"ייתכן". ענו הם.
"איך אוכל לפנות אליו"? חזרה ושאלה.
"תכתבי לו. אנחנו ניתן לך את כתובתו וגם נמליץ עליכם"!
מכאן ואילך התגלגלו הדברים במהירות. בתיווכו הנמרץ של **אליהו הוניג**, נערכה התכתבות בינינו לבין סר ארתור גילברט ולמרות מצב בריאותו המתדרדר והולך, קיבלנו את הסכמתו, בחודש דצמבר 2000, לתרום תרומה נדיבה לצורך פיתוחו של אלבום המשפחות הממוחשב.

אנו מצדנו התחייבנו לתעד באלבום את משפחת ברנשטיין ולהציג שלט שבו יונצח שמו של סר גילברט.
לצערנו, בחודש אוגוסט 2001, נפטר האיש בקליפורניה. אלמנתו היא שהוציאה את הבטחתו לפועל.

בכך לא הסתיימו צירופי המקרים.

בתוך כדי המשך הקשר עם משפחת הוניג התברר שקיים קשר ישיר בין ראשון-לציון לבינם. מעיון מקרי ב"ספר בית הספר" למדתי שבשנת התרצ"ב, 1932, הגיעה משפחה מאוסטרליה לראשון-לציון. ההורים: **מרדכי וחנה הוניג**. הילדים: **עמיחי וציונה**. שנתיים ימים חייתה המשפחה במושבה. האב עבד בחקלאות. הילדים למדו בבית הספר העממי (כיום: "חביב"). מאוחר יותר עזבה המשפחה לחדרה. מרדכי הוניג אינו אלא דודו של אליהו הוניג שבו עסקינן.

ועדיין אין זה סוף פסוק.

לאחרונה הגיעו אל ארכיון המוזיאון מכתבים מעיזבונה של משפחת המורה **יוסיפון**. ומי התכתב עם מי? גב' יוסיפון עם אותה חנה הוניג הנ"ל אשר עברה מראשון-לציון לחדרה. מהמכתבים עולה בבירור שמשפחת הוניג קיימה קשרי ידידות קרובים ביותר עם משפחת יוסיפון.
מאוד שמחנו לגמול במעט לאליהו הוניג בכך שהעברנו לו את צילומי המכתבים הללו של דודתו חנה.

תודה עמוקה חייבים אנו ל**אליהו הוניג** ולעונג לנו להודות לו מעל דפי עלון זה.
לא הסתפק האיש בכך שסייע לנו בראשיתו של התהליך והמליץ עלינו בחום בפני סר גילברט. מאז, כל העת, הריהו ממשיך ומלווה אותנו ואת קשרינו עם הנדבן ועתה - עם אלמנתו ועם אנשי הקרן שתממן את המשך התרומה. הוא מקרין שפע רצון טוב, טוב-לב וסבלנות אין קץ ועל כל אלה **יבוא על הברכה**!

לתודה נוספת ומיוחדת ראויה **יוספה פוחצ'בסקי**: על גילוי היזמה, בתוך כדי עבודת ההדרכה במוזיאון, ועל יצירת קשר המכתבים המתמשך עם **סר ארתור גילברט**, היהודי החם, יקיר האוניברסיטה העברית בירושלים והטכניון בחיפה ובעל תואר אבירות ממלכת אנגליה. בזכות הקשר הזה, ובהיותו כבר על ערש דווי, התעורר בו הצורך להנציח את פועלם של הוריו ולאפשר, בעזרת תרומתו הנדיבה, את שדרוגו של אלבום המשפחות והפיכתו למרכז גניאולוגי מתקדם.

תרצה חביב-גרין

אלבום המשפחות צועד קדימה

ראשיתו של אלבום המשפחות צנועה הייתה. ביקשנו להעלות על נס את תרומתם של כל מי שחיו בראשון-לציון, המושבה הראשונה לעלייה הראשונה, בתחום ארבעים שנותיה הראשונות, ולתעד את פועלם. סברנו שכולם - בעלי מלאכה ופועלים, כורמים ופרדסנים, תימנים ואורפלים ויוצאי מזרח אירופה - הם ובנות זוגם וצאצאיהם הבאים אחריהם תרמו תרומה ציונית חשובה להתחדשותו של עם ישראל בארץ ישראל ומן הראוי שהדברים יהיו כתובים ושמורים למען הדורות הבאים.

עבודת התחקיר התאפשרה הודות לארכיון המוזיאון אשר משמר רשימות ופרוטוקולים ומסמכים החל מימיה הראשונים של המושבה. וככל שהתארכה העבודה, התפרשה היריעה עוד ועוד.

הפיכתו של האלבום לאלבום ממוחשב פתחה לפנינו אפשרויות רבות נוספות: הרחבת מספר הדורות, יצירת עצי משפחה, צירוף תצלומים, מסמכים והקלטות, אפשרויות לעריכת סטטיסטיקות ומחקר ועוד.

אבל! במציאות שבה מחשבים מתיישנים בתוך חודשים ספורים, המחשב שלנו, אשר מציג את תוכנו של אלבום המשפחות, הנו ישן נושן, ממש ארכאי.

תרומתו הנדיבה של **סר ארתור גילברט** ז"ל תצעיד את אלבום המשפחות קדימה ותאפשר לנו להפוך את האלבום הצנוע למרכז גניאולוגי מתקדם. התוכנה תוחלף בתוכנה מתקדמת יותר וידידותית יותר למשתמש ורבת אפשרויות נוספות. נתקין מספר עמדות באולם. נקים פינת האזנה לקולם של בני המשפחות אשר הוקלטו בעבר.

תתאפשר הצגת תוכנו של האלבום באודיטוריום הנאה של המוזיאון. עם החיבור אל האינטרנט, נתחבר אל אגודות גניאולוגיות ונוכל להרחיב את המחקר. אתר מיוחד שיוקם באינטרנט יאפשר לנו קשר נוח עם צאצאים ראשוניים באשר הם.

אנו אסירי תודה לסר גילברט ז"ל על החלטתו לאפשר לנו את כל הנ"ל ולרעייתו **מרג'ורי** - על ששמרה את מוצא פיו והוציאה לפועל את התחייבותו.

מס'פורי אלבום המשפחות

"כרם ישראל"

בחודש מאי, 2001, הגיע אל המוזיאון תייר מפריז בשם **ז'ק הובר** והציג את שורשיו: סבו, **שמואל יהודה הובר** ופרומה רעייתו, חיו בראשון-לציון בשנות התשעים של המאה ה-19. שמואל יהודה היה, לדברי נכדו, מורה בבית-הספר העממי במושבה, כמו גם בבית-הספר בנס ציונה. משחלתה רעייתו, נאלצו לעזוב בשנת התרנ"ו, 1896, לפריז. ילדיהם התאומים שנולדו להם בראשון-לציון נפטרו כאן בעודם ילדים קטנים.

בשנת התרס"ט, 1909, פרסם שמואל יהודה הובר בפריז את ספרו העברי **"נצח ישראל"**. על גבי עמוד השער הדגיש שהיה "לפנים מורה עברי בבתי ספר יהודה בארץ ישראל". דבריו, במבוא לספר, ספוגים אהבה לראשון-לציון וגעגועים ל"מטעים נחמדים אשר נטעתים ביגיעה רבה בכרם ישראל" והם מובאים כאן ככתבם וכלשונם:

מבוא.

בַּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְרוּ הָלְאוֹ מֵאָז עָזַבְתִּי אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֵלֵךְ לָגוּר בְּאֶרֶץ אַרְפָּה, אַנְשֵׁי הַמּוֹשָׁבָה "רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן" יָקְרוּ בְּעֵינַי וְנַפְשִׁי הָיְתָה קְשׁוּרָה בְּנַפְשָׁם, כִּי נֶאֱמָנִים הָיוּ לְעַמָּם וַיִּתְאַזְּרוּ עוֹז לְחַנֵּךְ אֶת בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם בְּרוּחַ יִשְׂרָאֵל וּלְהוֹלִיכָם בַּנְתִיבוֹת שִׁפַּתַנִי הָעַתִּיקָה, לְהוֹרוֹת לָהֶם אֶת דְּרָכֶיהָ וּלְנַלּוֹת מַצְפוּנֶיהָ.

וַתִּמְצָא עֲבוֹדָתִי חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים, וָאֶמְשֹׁךְ לִי אֶת לִבּוֹת כָּל תּוֹשְׁבֵי הַמּוֹשָׁבָה וַיִּרְוְמֻמוּנִי שָׂבָת וַיַּשַׁלְמוּנִי בְּמֵיטַב כִּסְפָּם. עֲבוּר מְלַאכְתִּי הַנַּעֲשָׂה בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים, וְהַהַצְלָחָה הָאִירָה אֲלֵי פָּנֶיהָ וַיִּשְׁתּוּ תַלְמִידַי בַּצָּמָא אֶת דְּבָרַי וַיַּעֲשׂוּ חַיִל בְּלִמּוּדָם עַד כִּי הָיוּ לִתְהִלָּה בְּפִי בַּחֲנֵיהֶם.

וַאֲנִי אָמַרְתִּי לְהַשְׁאִיר אֲסִיר תּוֹדָה לַהַמּוֹשָׁבָה הַנֶּחְמָדָה "רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן" כָּל יְמֵי חַיַּי, שָׁמָּה הִשְׁאַרְתִּי אַחֲרֵי מַשָּׂעִים נֶחְמָדִים אֲשֶׁר נִסְעֲתִים בִּיגִיעָה רַבָּה בְּכָרֶם יִשְׂרָאֵל, עֲמָלִי הוּא וְאֵיךְ אֲשִׁבָּחֵהוּ, וְאִם רַגְלַי הִרְחִיקוּ לָכֶת וּתְנָאֵי הַחַיִּים הִפְרִידוּ בֵּינִי וּבֵינוֹ נִשְׁאַר הוּא עָמוֹק בִּלְבִּי וְזִכְרוֹ עָלַי אֲהֻבָה.

בְּמָשְׁךְ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה הַשָּׁנָה הָאַחֲרוֹנוֹת גַּרְתִּי בְּעִיר פָּרִיז וְאַחַר עַד עָתָּה, פְּעָמִים אֵין מִסְפָּר הָיִיתִי לְטָרָף לִשְׁנֵי הַזְּמַן

הנכד, ז'ק הובר, דובר עברית ומהנדס במקצועו, שומר על הגחלת ואלינו הגיע בתקווה למצוא כאן את שורשיו. בספרייה הלאומית בירושלים גילה לא רק את כתבי סבו אלא אף את ספריו של אבי סבו, ר' מרדכי יעקב הובר, שאף הם נכתבו בעברית. לאחרונה נסע לוילנה ומצא שם, בארכיון ההיסטורי הלאומי של ליטא, רישומים של בני משפחתו. גם ספרו של אבי סבו נמצא שם ב-"Palace of the Book".
שניהם, האב ובנו, הדגישו בספריהם את חשיבותה של העברית.
כיום, ז'ק מתכונן להדפיס מחדש את ספרי סבו ולתרגם חלקים מספרו של אבי סבו ואף לכתוב הקדמה שתעסוק בחשיבות הוראת העברית במאה התשע עשרה.
ז'ק הובר מאמין שאבי סבו, מרדכי יעקב הובר, הוא ששלח את בנו בסוף המאה התשע עשרה לארץ ישראל להורות כאן עברית. היום, במאה העשרים ואחת, נפלא להיווכח שנכדם, שנולד וחי בפריז, עדיין מאמין בעברית ומרגיש צורך לפעול למענה.

תרצה חביב-גרין

"שכונת ברנשט"ין"

א. כתיבה היסטורית בנימה אישית:

בקצה רחוב ירושלים, כמעט מחוץ למושבה, בואכה המחנה הבריטי הגדול "סרפנד", ניצבה לה בשנות השלושים והארבעים **"שכונת ברנשטיין"**.

גדול היה המרחק בינינו, בני המושבה, לבין "השכונה" ולא רק בשל הריחוק הפיזי. היה שם בית גדול ומפואר עם כרי דשא, בריכת שחייה, מגרשי טניס ואורוות סוסים ובחניה - רכב גדול ויקר. ובבית - נוכחות של חיילים וקצינים בריטיים מבלים את זמנם הפנוי בבית הקפה שבמקום. ומפעם לפעם מתקיימים שם קונצרטים של התזמורת הפילהרמונית הצעירה ואורחים מכובדים מבקרים בו לרוב.

התזמורת הארץ־ישראלית
THE PALESTINE ORCHESTRA
27.7.42
בשעה 8.30 p.m.
ל י ד ו "וילה ברנשט"ין" ליד סרפנד
LIDO „Villa Bernstein" near Sarafand
Symphony Concert קונצרט סימפוני
מחיר Price
מיל Mils 100
שורה ROW
12

ואילו אצלנו, בבתי המושבה, בניגוד גמור לנעשה שם, התקיימו רמת חיים צנועה, אווירה חלוצית ומאבק במנדט הבריטי שרק סיומו יאפשר את הגשמת החלום הציוני, את הקמת מדינת היהודים.

שכונת ברנשטיין בראשיתה

ב. כתיבה גניאולוגית בעקבות תחקיר:

אליעזר ברנשטיין, בונה השכונה, היה ציוני עם קבלות. יליד פולין שהיגר בשנת 1896 לאנגליה, התיישב בשכונת "גולדרס גרין" שבצפון לונדון ופיתח עסק משגשג של כובעים ופרוות. שתי פנים היו לאיש שם בלונדון. מחד גיסא, השתדל להיות אנגלי בהלכותיו, בלבושו ובאורח חייו. מאידך גיסא, היה יהודי גאה עם שאיפות ציוניות ברורות. בשנת התרפ"ה, 1925, לרגל פתיחת האוניברסיטה העברית על הר הצופים, ביקר לראשונה בארץ ישראל. בביקורו זה רכש קרקע במזרחה של ראשון-לציון ומספר שנים לאחר מכן הגשים את חלומו הציוני, עלה לכאן עם רעייתו, בנה את ביתו ונטע את פרדסו הגדול.

ומתברר שעשייתו הציונית הייתה רחבה הרבה יותר: כשבעים מבני משפחתו ומשפחת אשתו העלה אחריו לארץ, בנה עבורם בתים על אדמתו שבראשון-לציון וסיפק להם עבודה בפרדסו. בדיעבד אנו יודעים שבמעשהו זה הצילם מגורל אחיהם, יהודי פולין, שנספו בשואה.

גם כאן, בראשון-לציון, התקיימו בכפיפה אחת שתי הפנים של אליעזר ברנשטיין. הוא קיים אמנם קשרים הדוקים עם נציגי השלטון הבריטי ועם אנשי הצבא ואירחם בביתו, ובכך נתן ביטוי לאהדתו הגלויה אל הכתר הבריטי, אבל בעת ובעונה אחת פעל במסירות למען הקהילה המקומית ולמען ביטחונה ורווחתה.

בתקופת המאורעות, בשנות השלושים, שימש ביתו כעמדה קדמית וכמקלט שאליו התקבצו בלילות בני המושבה. על גג הבית נבנתה עמדה של ה"הגנה". מאוחר יותר, בעת מאבקן של המחתרות בבריטים, בשנים 1945-1948, שימש פרדס ברנשטיין - על פי העדויות - מקום מסתור לאנשי האצ"ל, הלח"י וה"הגנה". בשנת התש"ח, 1948, משהתברר שהבריטים מסרו את המחנה הצבאי שבסרפנד לידי הערבים, נלקח הבית על ידי ה"הגנה" לשמש עמדה קדמית מבוצרת ומרכז אסטרטגי לפעולות הלחימה וזאת עד אשר נכבש המחנה על ידי חטיבת גבעתי.

בלה ואליעזר ברנשטיין

אליעזר ברנשטיין עסק עד יומו האחרון בפעילות צדקה וגמילות חסדים. ייסד את קופת גמילות החסדים של "בני ברית"; ערך בביתו נשפי התרמה למטרות צדקה; בביתו נערך נשף ההקמה של "מגן דוד אדום" ומכספו נקנה האמבולנס הראשון; בכספים שאסף מידידיו הקים בית יתומים "בית יהודה" לזכרו של הנכד שנפל במלחמת העולם השנייה. משתמה מלחמת העצמאות, היה נוסע ברכבו כדי לאסוף בגדים עבור אנשי המעברות ואף התרים את עשירי תל אביב למען צורכי הכלל.

את שנותיהם האחרונות עשו בני הזוג ברנשטיין בתל אביב. משנפטרו, הובאו לקבורה בבית הקברות הישן בראשון-לציון.

תרצה חביב-גרין

נטיעות בפרדס ברנשטיין

זיכרונות מחי המושבה

בבית

"בשעה שש בבוקר היה **שמואל סגל** קם משנתו. התלבש ונכנס למטבח. הוא הוריד כלי מפח שהיה תלוי על מסמר מעל לג'רה. הוריד את המכסה ומזג מים לרחיצת שיניים ופנים ולנטילת ידיים. אחר כך לבש את הטלית והתפלל.

אחרי התפילה העמיד את הקומקום להרתיח את מי השתיה. תנור האבנים שבמטבח היה מעשה ידי רבקה אשתו. היו שמים עליו קערות ברזל, ועליהן שמו קומקומים שנקנו מערבים שהביאו אותם על גמלים מבית שאן. כשהקומקום רתח, מזג שמואל לעצמו שתיה חמה, וניגש למזנון להוציא לו עוגה שאפתה אשתו. העוגות נאפו מקמח, ביצים וסוכר, בלי מים, בכדי שלא יצטרכו לברך על המזונות.

שמואל הכין לעצמו ארוחת צהרים - שתי עוגות, ביצה קשה, דג מלוח וחתיכת גבינה. לאחר מכן יצא לעבודתו".

שמואל סגל מנהל את ה"פוסטה"

"שמואל ניהל את הפוסטה והיה צריך לצאת מוקדם מביתו כדי למסור לדלשנס [לדיליז'נס] את כל דברי הדואר למשלוח. בצהרים, כשהיה צריך לסגור את הדואר וללכת הביתה - הוא נשאר בתוך הדואר בלי שאף אחד יפריע לו - אכל שם צהרים ונמנם - כי ביתו היה מרוחק מהמקום.

פתח שמואל את הדואר, הדליק את מנורת הלוקס, והאנשים חיכו וציפו בכיליון עיניים למכתבים או לחבילות או לכסף - שהיו צריכים להגיע ממקומות שונים ואף מחו"ל. זה היה יום סגריר והאנשים באו עם מטריות ומעילי גשם לחכות על יד האשנב. והנה הדלשנס לא הגיע. שמואל הציע שכמה בחורים ילכו לראות מה קרה - אולי שקע הדלשנס בבוץ ולא יכול להגיע. אחד הבחורים שמע לעצתו - הלך הביתה, לקח סוס עם עגלה וגם כמה קרשים וטוריות ויצא לחפש את הדלשנס. ובאמת מצאו אותו שקוע בבוץ ולא יכול להחלץ. הנוסעים שהיו אתו הלכו ברגל עד ראשון, והעגלון המסכן נשאר עם כמה אנשים - מחכים שאלהים יעזור. והנה הגיעה העגלה עם הכלים, וכולם התחילו לחפור בתוך הבצה כדי לשחרר את הסוס השקוע בבוץ. בעזרת השם הצליחו לחלץ והדלשנס הגיע לדואר. בשעה עשר בלילה מנהל הדואר פתח את השקים והתחיל לחלק את כל דברי הדואר. כולם היו מרוצים ואדון שמואל סגר את הדואר והחל ללכת לביתו - דרך שבילי הביצות בתוך הכרמים. למזלו הרע שקע בבוץ ולא הצליח לצאת.

פנס הנפט שהיה בידו כבה, והוא נרטב כולו מהגשם. הוא ניסה להחלץ, וכשמשך את רגלו היא יצאה בלי המגף, לאחר מכן הצליח גם להוציא את רגלו השניה, גם בלי המגף. יחף המשיך במהירות לביתו - כדי להרגיע את בני משפחתו המודאגים. כשהגיע לשער הבית ירד גשם חזק וסערה השתוללה. הוא נשען על אחד מעצי האקליפטוס הגדולים והרוח ממש הדביקה אותו לגזע העץ. הגזעים של העצים החלו בעצמם ללחום על חייהם - נשמע כאילו הם בוכים ושורקים. הגזע החלש לא החזיק מעמד והוא נשבר ונפל. כל בני המשפחה עמדו ליד הדלת הסגורה וחיכו לבעל ולאבא דואגים ובוכים... המבול המשיך לרדת ועשה רעש כמו תזמורת. המים דפקו בגיגיות שהתמלאו מים, ששימשו למחרת לכביסה ולאמבטיה לבני המשפחה.

פתאום נפסק המבול, וכשאפשר היה לפתוח את הדלת, נבחן [הכלב] הקטן היה הראשון שיצא לחפש את שמואל. נבחן רץ לגזע שנפל והתחיל להריח ולבכות. עם הפה והרגליים התחיל למשוך את העצים... שמואל שכב יחף ורטוב ולא יכול היה לדבר.
בני המשפחה הרימו אותו, הכניסו אותו הביתה והתחילו לטפל בו. נתנו לו קצת שתיה חמה שהיתה על התנור ושמואל החל להתאושש. מיד חשב ושאל: באיזה נעליים אצא מחר לעבודה, הרי המגפיים נשארו תקועים בבוץ והן כבר לא להנעלה. אשתו אמרה: אין דבר שמואל, העיקר שהרגליים נשארו. תוכל לנעול את נעלי השבת שלך. והבן יחיאל אמר: אבא אל תדאג, אני אקנה לך מגפיים אחרות".

קציעה שנברג
בת שמואל ורבקה סגל
1980

מהו דואר?
שמואל סגל מסביר: ...והדואר, זהו המרכז שדרך בו עוברות כל השמועות, הבשורות, והידיעות השונות מכל המינים וזהו הפתח התקוה לכל ברנש למינהו: לאב לאם לבן ולבת לאח והאחות לאיש ואיש וכ"ו, והוא הגשר המאחד את הלבבות הרחוקים והקרובים, וממנו תוצאות לכל עסק ומסחר אם לשבט אם לחסד, ובכלל זה אחד מיסודי החיים לכל בן תרבות...

תרפ"א, 1921
(נלקח מזיכרונותיה של קציעה שנברג)

עבר ועתיד בעיר עם היסטוריה
התפתחות הנישה לשימור אתרים בראשון-לציון

ראשון-לציון, עיר עם עבר מפואר ועתיד מבטיח, בת למעלה מ-220,000 תושבים, העיר הרביעית בגודלה במדינת ישראל.

מייסדי המושבה הקימו יישוב חקלאי שתוכנן בהתאם, עם בתי מגורים פרטיים וחצרות משק רחבות ידיים. ניצני השינוי מיישוב כפרי ליישוב עירוני החלו בשנות השלושים. הוקם אזור התעשייה מצפון למושבה, האוכלוסייה גדלה ובעקבותיה גדל היקף השירותים שניתנו לתושבים. בתקופה זו החל מרכז המושבה להתיישן והפך בהדרגה לאזור מסחרי. בתי מגורים נהרסו ועל מקומם הוקמו מבני חנויות. חלק מן הבתים שנותרו שינו את ייעודם, נפרצו פתחים עבור חלונות ראווה, נבנו תוספות בנייה ארעיות שהוצמדו לבתים והחצרות הוזנחו.

רח' רוטשילד בשנות השלושים

בשנות השישים חל ראשיתו של השינוי המשמעותי בנוף האורבני של מרכז המושבה. מעיר קטנה וכפרית, בעלת רצף יישובי מקוטע על ידי שטחים פתוחים, הייתה ראשון-לציון ליישוב בעל מרקם עירוני צפוף ובנוי לגובה. בתים ישנים רבים נהרסו ובמקומם נבנו בתי קומות. תנופת הפיתוח גברה עוד יותר בשנות השבעים. בתקופה זו החלו קברניטי העיר, ובראשם ראש העיר דאז, **חנניה גיבשטיין**, לתת דעתם על שימור ההיסטוריה של העיר. העירייה טיפלה בנושא בשני מישורים: הקמת ארכיון היסטורי (על ידי **גרשון מן**) ובעקבותיו הקמת המוזיאון לתולדות ראשון-לציון (על ידי **רחל גיסין**).

המישור השני נגע לטיפול ברכישת מבנים היסטוריים בבעלות פרטית ושימור מבנים היסטוריים שבבעלות העירייה (מבני ציבור). נערך הסכם להעברת בית מאירוביץ' לרשות העירייה, נרכשו בית היסמן ובית זרובבל חביב. לרשות המוזיאון הועמד מבנה ציבור היסטורי שהיה כבר בבעלות העירייה, הקליניקה. בהדרגה הועברו לרשות המוזיאון מבני ציבור היסטוריים נוספים: בית הרפואות ובית הדואר וכן באר המושבה. המוזיאון הדגיש את חשיבות המבנים והמליץ על שימורם אם בדרך של רכישה או בדרכים אחרות.

בראשית שנות השמונים רכשה העירייה חלק מאורוות הברון. ראש העירייה, **מאיר ניצן**, דאג לרכישת בית גורדון-לונדון ולרכישת מתחם בית שליט והאורווה שבחצרו. במהלך התקופה הנדונה שופצו בניין העירייה ובית קנר ושוחזר מגדל המים.

בשנות התשעים, במסגרת פרויקט זד"ל, עבר גן המושבה שיפוץ בתוך כדי התחשבות בעצים העתיקים מחד ובצורכי העיר מאידך. במסגרת פרויקט זה שוקם ושוחזר גם בית העם. מעט מאוחר יותר נערך שיפוץ ושחזור בית שליט והאורווה שבחצרו. בעת ההרחבה במתחם בית יד לבנים שופץ גם בית הפקידות. עבודות השיקום והשיפוץ נערכו על פי תיעוד מארכיון המוזיאון.

פעולות הרכישה והשימוש במבנים לצורכי המוזיאון הגדירו את מתחם קריית המוזיאון, מתחם בן כחמישה דונם ובו שבעה מבנים היסטוריים שנבנו בין השנים 1882 ועד שנות השלושים: בית היסמן, בית שליט, האורווה, בית הרפואות, הקליניקה, בית גורדון-לונדון ובית ראשוני (לשעבר בית המשפט העירוני).

מתחם קריית המוזיאון אמור להוות את לב "העיר הישנה", ה-"Alt Stadt" של ראשון-לציון. יחד עם מבנים היסטוריים נוספים שנמצאים באזור כיכר המייסדים כגון בית הכנסת הגדול, בית הספר "חביב" ובית פרימן, אמור האזור "לשדר היסטוריה". אך אין די בכך, יש לטפל גם במרקם הסביבתי של המקום. בימים אלה נערכות פעולות שיפוץ מסיביות לכיכר המייסדים. מטרת השיפוץ להחזיר לכיכר אלמנטים סביבתיים שהיו בה בעבר, להדגיש את המבנים ההיסטוריים ולהתאים את הכיכר לצורכי המוזיאון. הצמחייה המקורית של הרחוב תשוחזר, יינטעו עצי תות, כפי שהיו בו בעבר, ופעמון הביטחון של המושבה יועתק למקום בולט יותר. על מנת להבליט את המבנים ההיסטוריים של קריית המוזיאון, מוקמת בחזית רחבה גדולה שתיצור אזור כניסה מרווח עבור המבקרים ותרחיק ממנה את תנועת כלי הרכב. כל אלה, בתוספת שיפוץ ושילוט מחודש של "שביל הראשונים", אמורים להעניק לאזור צביון היסטורי ולהפכו לסביבה מעניינת ומסבירת פנים לתושב ולתייר.

כיכר המייסדים משנה את פניה

נושא השימור בעיר מטופל על ידי הוועדה העירונית לשימור אתרים. בראש הוועדה עומד ראש העירייה, מר מאיר ניצן. מרכז את הוועדה יצחק ברנר, מנהל המוזיאון. בוועדה חברים אדריכל העיר וחברי מועצת העיר. בנוסף, מוזמנים לישיבותיה על פי הענין נציגי המועצה לשימור אתרים ומומחים בתחומי תכנון ומשפט. החלטות הוועדה מתבססות על חומר ארכיוני המוגש לה על ידי המוזיאון.

לאחרונה נערך סקר מחודש של האתרים ההיסטוריים בעיר. הסקר כולל עד כה כשישים אתרים היסטוריים ומקיף גם את אזור נחלת יהודה עד צומת בית דגן. במסגרת הסקר הוגדרו עד כה כארבעים מבנים לשימור. כיום נותנת הוועדה את דעתה גם לעתידם של אתרים מתקופות מאוחרות יותר, עד שנות החמישים.

אחד הנושאים העיקריים בהם עסקה הוועדה בשנים האחרונות הוא נושא שימור מתחם היקב שבבעלות אגודת הכורמים. המפעל הקיים צר מלהכיל ומקומו במרכז העיר מהווה מפגע. על כן התגבשה תכנית להעביר את המפעל לאזור התעשייה, לשמר את המתחם ההיסטורי הציורי ולאכלס בו את מוזיאון היקב ואתרי בילוי ומסחר הקשורים לנושא יין ותיירות.

עבודות ההכנה והתכנון של מתחם היקב נעשו בשיתוף עם המוזיאון. המוזיאון ערך סקר מקיף ודקדקני של מבני היקב. כל מבנה תועד וצולם מבחוץ ומבפנים, תועדו אלמנטים ארכיטקטוניים בעלי משמעות, הוגדרו תקופות בנייה של כל מבנה ומבנה, שימושו וחשיבותו. כל המידע שנצבר הועבר אל המתכננים, והומלץ לשמר את המבנים ההיסטוריים ואת מרקם מתחם היקב.

בשלבים הראשונים לא עמדו התכניות בדרישות השימור של המוזיאון. המוזיאון, בתמיכה מלאה של ראש העיר ואדריכל העיר, עמד על כך שיימחקו מן התכנית מבנים חדשים שפגמו במתחם היקב. תכניות הפיתוח הועלו לדיון בוועדה לשימור אתרים וקיבלו את אישורה רק כאשר עמדו בדרישותיה, דהיינו: שימור כל המבנים ההיסטוריים החשובים ללא פגיעה ברצף שביניהם ושימור המרקם המקורי של מתחם היקב. על פי התכנית יישמר כל האזור הישן של היקב כולל חומת היקב ו"בית התבשיל" שמעבר לרחוב. שער הכניסה המקורי ליקב ישוחזר ויחודש המעבר הישיר שהיה בעבר בין גן המושבה ליקב.

נושא שימור אתרים הולך ותופס היום מקום חשוב בראיית העיר את עצמה ובגישתה התכנונית. בראשון-לציון נוצרו סמלי לאום כמו בית ספר וגן ילדים עבריים ראשונים, בית עם עבר', קרן קימת ראשונה לציון. היקב שהוקם בה היה בזמנו מפעל התעשייה הגדול והמשוכלל בארץ-ישראל. המושבה שהניחה יסודות לקיומנו הלאומי והחומרי בארץ-ישראל, טורחת כיום על טיפוח ושימור ההיסטוריה שלה ושואפת להנחיל את עברה לתושביה ולמבקרים הרבים הבאים בשעריה.

יונה שפירא

ארכיון המוזיאון

ארכיון המוזיאון הוא המקור ללימוד תולדותיה של ראשון-לציון. הגופים השונים בעירייה, אשר מכינים את חגיגות 120 שנה, נעזרים בארכיון לצורך עריכת התחקירים ומקבלים ממנו מסמכים, תצלומים וקלטות.
השנה נפתח הארכיון בפני בתי הספר לצורך הכנת ערכות לימוד שעיסוקן תולדותיה של המושבה/העיר. התלמידים ייפגשו השנה עם מסמכים מקוריים וחומרי ארכיון אותנטיים, דבר שיקרבם אל אירועי הייסוד.
הארכיון משמש אבן שואבת לצאצאים ראשוניים שחוקרים וכותבים את תולדות משפחותיהם. כזאת היא **עמנואלה מינץ-סולומון** אשר כותבת ספר זיכרונות על משפחתה והגיעה אלינו להשלמת חקירותיה. בספרה, היא מספרת על **בן ציון רוחימוביץ** שחי תקופה קצרה בראשון לציון, בשנת 1905, עבד ביקב ואף השתתף במרד שפרץ שם. מאוחר יותר, בשנת 1919, הקים ביפו את הוצאת הגלויות הידועה "פלשתינה החדשה, Palestine Modern, ב.רוחימוביץ, יפו". הוא צילם נופים והדפיסם כגלויות בתקווה שתושבי הארץ יקנו את הגלויות ויכתבו עליהן מכתבים לקרוביהם בחו"ל וכך יפיצו את נופי הארץ. סדרת גלויות כאלו, שצבען ירקרק ועליהן נופי המושבה, מצויה בארכיון המוזיאון.

גלויות של בן ציון רוחימוביץ

אוסף חשוב בנושאי רפואה נמסר השנה לארכיון. האוסף מעיזבונה של ד"ר **חנה גוטפרוינד-בדריאן**, רופאת ילדים, מכיל פריטים משנות השלושים של המאה העשרים **ונתרם** באדיבות **הנה פוחצ'בסקי**.
פריטים מאוסף זה ופריטים נוספים מבית המרקחת הפרטי הראשון של **פרץ קרלן** (1925) נתרמו על ידי **עוזי קרלן** והושאלו למוזיאון המדע בירושלים והם מוצגים שם בתערוכה "תרופה-דברים שבריא לדעת".

אוסף ייחודי, בנושא חינוך במושבה, מעיזבונו של המורה והמחנך **אברהם סלומון-שלמון**, התקבל השנה לארכיון. באוסף ספרי לימוד נדירים,מסמכים, תצלומים וקטעי עיתונות. החומר לוקט, נערך ונתרם על ידי בתו **דיצה ארד**.

בעקבות פתיחת התערוכה בבית שליט, שכוללת כלי בית וביגוד, מגיעים אל הארכיון חומרים הקשורים לנושא. נתקבל אוסף מיוחד ושמור להפליא מראשית המאה שנתרם על ידי בנות משפחת קלורפיין, **נאוה דולב וברכה קמחי**.

אוסף מעניין של חפצי כובען נמסר לארכיון. החפצים הוצגו בתערוכות שונות בארץ ובחו"ל ובהם: מכונת תפירה מיוחדת לכובעים, מתקני גיהוץ מיוחדים, כלי מדידה ואימומים.

במדור התצלומים נציין תרומה מעניינת: תצלום חתונתם של **צלה (וייסל) וישראל גלובצ'יק**. לתצלום מצורפת שמלת החתונה שנשתמרה מאז שנת 1921.

לאחרונה התקבל בארכיון תצלום מקורי חשוב של המייסד **צבי הכהן ליבוטין**. התצלום הובא אלינו על ידי **איזי שוורץ**, תושב אשדוד. לדבריו, התצלום נשמר בידיו שנים רבות, לאחר שקיבלו מידי סבתו, אשת צבי הכהן ליבונטין, וזה סיפורו: צבי הכהן ליבונטין הגיע לראשון לציון עם רעייתו, הצעירה ממנו בשנים רבות. האישה הצעירה לא הסתגלה לחיים הקשים כאן וכעבור זמן לא רב עזבה לרומניה, שם הקימה משפחה חדשה. איזי שוורץ, הנכד, עלה לארץ לאחר קום המדינה והביא עמו תמונות משפחתיות וביניהן תמונותיו של המייסד צבי הכהן ליבונטין וכרטיס ביקור מיוחד במינו.

תודתנו לכל התורמים.

עדי רובין

עברית במנהרת הזמן:

מלבישה הבובה הַחֲתוּלָה

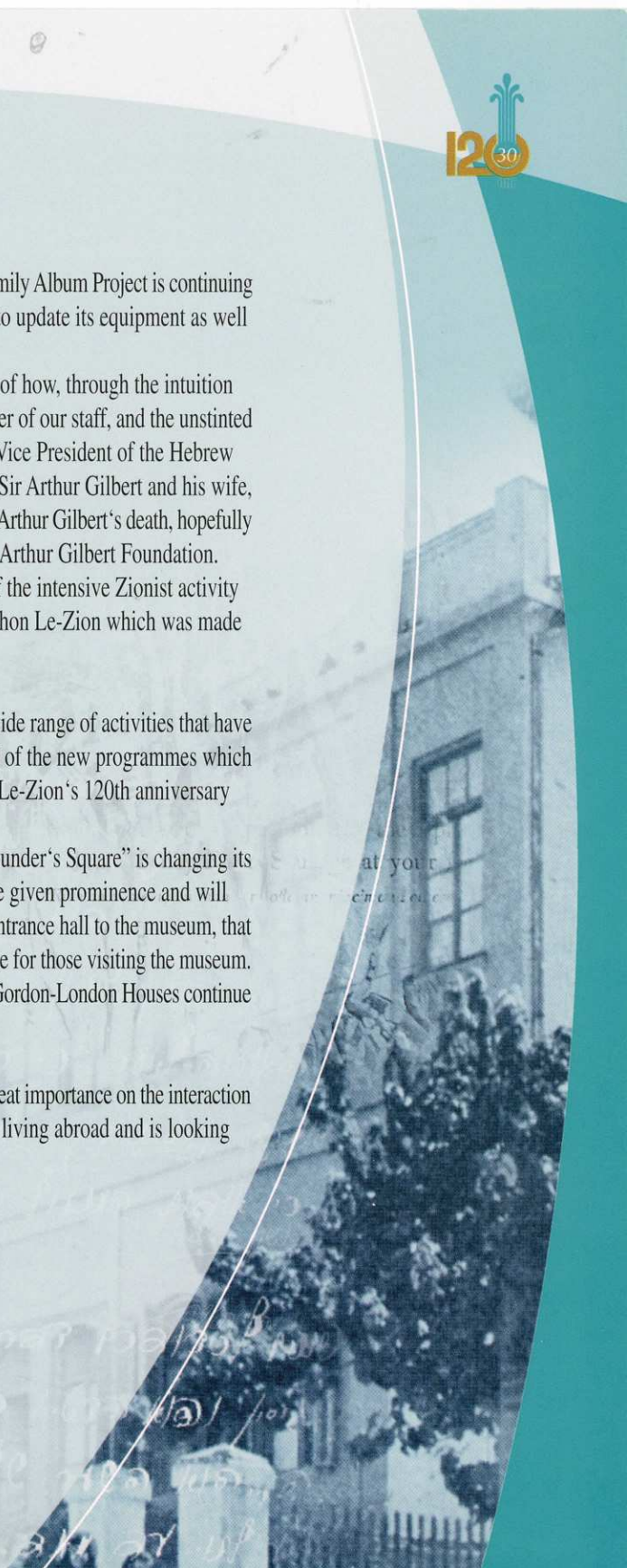
מאז הֻמְצְאָה (הוּמְצְאָה) מכונת התפירות את
הבגדים הנלבשים הרבה יותר מהר

ילדה 8 – 10 שנים	תינוקת 1 – 3 שנים
נערה 10 – 12 שנים	ילדה 3 – 6 שנים

With the help of his donation the Computerized Family Album Project is continuing to collect genealogical material and will be able to update its equipment as well as translate material collected into English.
In the current magazine we are relating the story of how, through the intuition and initiative of **Yosepha Pohatchevsky**, a member of our staff, and the unstinted assistance and guidance of **Mr. Eliyahu Honig**, Vice President of the Hebrew University of Jerusalem and a personal friend of Sir Arthur Gilbert and his wife, the donation was negotiated and will now, after Sir Arthur Gilbert's death, hopefully be continued annually, as promised, from the Sir Arthur Gilbert Foundation.
The magazine also provides a detailed account of the intensive Zionist activity and the important contribution to the town of Rishon Le-Zion which was made by Eliezar Bernstein, Sir Arthur Gilbert's father.

In the magazine we have described in detail the wide range of activities that have taken place in the museum over the past year and of the new programmes which have been prepared, for the festivities of Rishon-Le-Zion's 120th anniversary year.
The Museum Complex is continuing to grow. "Founder's Square" is changing its face so that the historic elements in the square are given prominence and will enhance the needs of the museum. Also the new entrance hall to the museum, that is now being built, will provide an amenable feature for those visiting the museum. The programmed renovations of the Heisman and Gordon-London Houses continue to await their turn as well as a possible donor.

The association of Friends of the Museum places great importance on the interaction with the descendents of Rishon-Le-Zion who are living abroad and is looking forward to further establishing this connection.

Summary

Rishon-Le-Zion will be celebrating its 120th anniversary this year. This important event is given expression in the pages of the present annual magazine of the Association of Friends of the Museum of Rishon-Le-Zion.

In the magazine there are portrayals of the celebrations of earlier anniversaries - 25 years, 50 years and 60 years of the village and up to the 100th anniversary of the developing town. In this connection we can find in the magazine a wonderful description, as written in her reminiscences by a veteran citizen, Ktsiah Shenberg daughter of Shmuel Segal, in which she portrays her father's home in detail, his devotion to the running of the "posta" (the post-office) at the beginning of the 20th century and some of his adventures connected with ensuring the arrival of the diligence mail coach from Jaffa through rain and storm.
Another important article called "Past and Future in a Town with a History" deals with the growing awareness of the importance of preserving historic landmarks in the town and what is being done here in this connection.

Much space is given over this time to the story of a benevolent donation which has been received from **Sir Arthur Gilbert**, son of **Bella and Eliezar Bernstein** who, in the late twenties bought up what became known as the Bernstein suburb of Rishon-Le-Zion, planted it out as an orange grove, built their villa home there and later a housing estate.
Sir Gilbert was born in London but spent most of his adult life in Los Angeles where he became a collector of gold, silver and other valuable antiques. In his latter years he donated this rare collection to the British people for display in Somerset House on the banks of the Thames in London. For this he was awarded a knighthood by the Queen. Over the years Sir Arthur Gilbert was a benevolent benefactor of many important institutions both in the USA and in Israel where he contributed generously to the Hebrew University in Jerusalem and to the Haifa Technion. And now, we here in the museum of Rishon Le-Zion have been allowed to enjoy his benevolent support.